

Analiza urbane legende iz korpusa dečijeg folklora o posednutoj kući zabeležene u prigradskom naselju Dobrota u Kotoru

Čini se da je legenda upravo onaj folklorni žanr koji se nekako najlakše prilagodio, uslovno rečeno novonastalim, urbanim uslovima u kojima se folklor stvara u savremenom dobu. Danas su široko poznate urbane legende a vremenom su se počele stvarati distinkcije u pogledu njihove klasifikacije po grupama ili vrstama. Na taj način preko interneta i televizije široko su nam dostupne urbane legende tipa trovanja hranom, kockarske urbane legende usko vezane za Las Vegas, urbane legende o slavnim ličnostima (posebno glumcima), legende o duhovima i egzorcizmu i sl.

U krugovima balkanskih antropologa i folklorista urbane legende su postale relativno skoro tema istraživanja (većinom 80-tih godina) a kao začetnik i možda prvi ozbiljni istraživač u ovoj sferi jeste prof. dr Ivan Kovačević.

Još jedna velika i jako bitna kategorija u okviru široke odrednice folkora koja nije do sada privukla zadovoljavajuću pažnju naših istraživača i naučnika jeste dečiji folklor. Rad koji je pred nama jeste doprinos savremenoj urbanoj folkloristici u pogledu izbora teme kao i u pogledu kombinovanih metoda analize urbanih legendi koje se mogu svrstati u dečiji folklor.

U prigradskom naselju Dobrota u Boki Kotorskoj, na tzv. Donjem putu, na samoj obali mora, nalazi se veliki broj palaca, većinom porušenih razornim zemljotresom 1979. god. Neke od tih velikih, bogataških kuća su odmah po zemljotresu renovirane, a neke su ostale napuštene i porušene do danas. Pojedini vlasnici su se neposredno nakon zemljotresa odselili, uglavnom u Hrvatsku, a neki čak i ranije, pre kraja sedamdesetih godina. Negde na granici između oblasti zvanih Kamenarovići i Kriva ulica, nalazi se jedan palac još uvek u ruševinama,¹ obrastao u ladolež, žukvu i ostalo mediteransko rastinje.

Upravo ovaj palac nama je bitan jer se oko oronule kućice, za koju se pretpostavlja da je nekada predstavljala pomoćni objekat palaca, preciznije kuću

¹ U februaru 2006. započeli su radovi na pripremanju palaca za renoviranje i uređenje jer je konačno pronašao kupca, kao i veliki broj kamenih kuća koje su prodane zadnjih godina na celom području Boke i to isključivo strancima, poglavito Englezima, Rusima, Česima i Ircima. Medjutim, do danas renoviranje nije izvršeno te palac sa pomoćnim kućama još uvek se nalazi u ruševnom stanju.

posluge,² i danas, među decom, ispredaju priče i prenosi se legenda. Ova kuća i legenda o njoj zahtevaju od dece puno angažovanje ukoliko u noćnim satima moraju tuda da prođu, ali pre svega ova akcija od njih zahteva veliku hrabrost.

Naime, legendu o kući i ženi koja u predvečerje izlazi iz nje čula sam prvi put kada sam i sama bila dete od oko 6-7 godina, i kada sam se igrala na Donjem putu, sa ostalim društvom „iz kraja“, uglavnom vršnjacima ali i starijima. Legenda glasi ovako:

„U kući posluge i danas živi jedna **žena**, starija, jako **mrzovoljna**, koja **ne podnosi buku i galamu, ne voli sunce tj. dnevnu svetlost**. Po zalasku sunca, ona kad izlazi vani, sa kofom i metlom, **zahvata vode iz mora i njom čisti deo ulice**, Donjeg puta, ispred kuće. Ali dok čisti ulicu, po njoj **baca čini** koje su jako opasne po decu- zadesiće ih jaka i teška bolest, smrt, u svakom slučaju neka nesreća... Ako baš mora da se tuda prođe noću, mada se deca toga pridržavaju i danju, moraju da se drže tzv. **fige ili palčevi**“.

Dotičnu ženu niko nikad nije lično video. Deca bi, prenoseći priču uveravali jedni druge u njenu istinitost govoreći da ju je nečiji brat, sestra, rođak nekad ranije zaista video, ali se implicitno maltene zna da to nije istina. O godinama misteriozne žene se ne govori ali joj se dodaje epitet **stara**. Jasno je da decu ne voli s obzirom da baca čini, a odrasli su na iste imuni. Eksplicitna je i njena povezanost sa mrakom i tamom, htonskim svetom uopšte jer izlazi iz kuće samo po zalasku sunca i tada njena aktivnost počinje. Svakako se ona smatra duhom ili vešticom iako se pod tim nazivima uglavnom ne pominje. Samo retko bi je neko od dece nazvao vešticom prosto jer ne voli decu, baca čini, neobično dugo živi, jako, jako je stara, i dalje čisti, iako tu nikog sem nje već dugo nema.

Ova legenda spada u sferu dečijeg usmenog folklora. Već pri prvom susretu mogu se izdvojiti brojne opozicije: svetlo-tama, dan-noć, staro-mlado, porušeno-obnovljeno/novo... Primetne su i opozicije iz sfere gesta gde se činima, kao neovozemaljskom i zagađenom, može odoleti ako se telo, tj. ekstremiteti, postave u nesvakidašnji položaj, čime se dejstvo čini anulira.

Opozicija svetlo-tama. Žena, po svemu sudeći, stalno živi u mraku jer struje svakako nema, a sveće u kućici nikada ne gore. Na prozore je nabacan stari nameštaj i stolice od isprepletanog pruća- što evidentno ukazuje da misteriozna junakinja legende

² Velika je verovatnoća da je zaista po sredi kuća posluge jer na to naročito upućuje njen položaj u odnosu na palac- palac je uvučen tj. postavljen naviše u odnosu na Donji put, kraj kojeg se nalazi kućica, i odvojen velikim dvorištem. Kuće posluge su i kod ostalih palaca najvećim delom postavljene pokraj puta i izvan dvorišta samog palaca čiem kompleksu pripadaju.

ne voli svetlost. Na njenu povezanost sa htonskim svetom i bićima upućuje njena aktivnost po noći, to što neljudski dugo živi i što deca, čak i kad je zovu samo starom ženom jasno znaju da je reč o duhu ili veštici.

Ovo vodi ka sledećim opozicijama živi-mrtvi, starost-mladost. Žena je stara i pripada svetu duhova i veštica, i ne podnosi viku i galamu dece, ustvari ne voli decu uopšte. Opozicija stariji-mlađi potvrđena je netrpeljivošću žene prema deci, jer čini koje baca štete samo njima a ne odraslina.

Opozicija obnovljeno-porušeno takođe je izražena. Sa leve strane ovog palaca nalazi se prelep strai palac poznate pomorske porodice Dabinovića, koji nije mnogo stradao u zemljotresu i koji je neposredno po njemu obnovljen. Sa desne strane porušenog palaca sagrađena je velika stambena zgrada, bele fasade u savremenom stilu gradnje; ovako okružen porušen palac još više štrči, dobija na mističnosti.

U skladu sa svim opozicijama, a naročito poslednjom, **uvidamo granični status cele ove oblasti**: nalazi se, porušena i obrasla u bršljan, između dve lepe građevine- jedne renovirane i druge novoizgrađene; nastanjuje je duh žene- veštica- biće koje nije ljudsko. Legenda nam otkriva da se upravo na tom mestu **susreću dva sveta**, ovostrani i onostrani, zemaljski i htonski...

Kao prostor sa kvalitetom graničnog, u skladu sa teorijom granica Meri Daglas, on je nečist, zagađen i opasan. Sagledan izbliza, s obzirom da su put, kuća i žena opasni samo po decu, ovaj prostor kao da predstavlja svojevrsan test, i to inicijacijski. Naime, deca su podložna zlom uticaju ove žene i to mogu izbeći na 3 načina:

1. tako što će izbegavati da tuda uopšte prolaze, naročito noću;
2. tako što će držati palčeve ili fige i trčeći projuriti ozloglašeni deo puta;
3. ili tako što će odrasti i više neće biti deca.

Što se tiče druge opcije, ona je privremeno rešenje ali najoperativnije od strane dece kad već tuda moraju proći a svakako nisu odrasli. U skladu sa teorijom granica, ovaj prostor nečist, posut činima i ogrezao u magiji, dete može proći neprimećeno i bez posledica samo ako i samo postane nesvakidašnje, tj. ako svoje telo postavi u neobičan, neprirodan položaj. Savijajući oko kažiprsta sradnji prst ili skrivajući u pesnicu palac, deca postižu da, preplićući ekstremitete -granice svoga tela- zatvore svoje telo za uticaje iz spoljašnjosti.

Deca sa Krive ulice i Kamenarovića treba da se udalje od svojih kuća solidnih pola kilometra pa i više da bi došli do ovog palaca. Roditelji inače ne puštaju decu koja

su mlađa od 7, 8 godina da se igraju na Donjem putu i šetaju se njime kada padne noć. To jedino ne mogu da iskontrolišu ako i sami žive na Donjem putu. Leti i roditelji „spuštaju kriterijume“ pa se može desiti da izlazak dozvole i do 22h. Opasnosti su mnoge za malu decu: put je jako uzan a otvoren je za saobraćaj, a i blizina mora je jako rizična posebno za manju decu. Ako uzmemo ovo u obzir i činjenicu da, po legendi, samo odrasli su imuni na veštichine čini, jasno je da će manja deca izbegavati da se udaljavaju tako daleko od kuće kada padne večer. Odlazak do kućice im je ipak moguć u jednom slučaju: da se šetaju u pratnji starije braće, sestara, drugara. Kako maleni veruju, kada budu imali oko 12-13 godina moći će bez problema tuda da prolaze i da se igraju, čak i noću jer će tada biti "veliki" kao ostali. Do tada, često stignu do tog palaca, čak i u predvečerje, ali se uglavnom tu zaokrenu i krenu put kuće.

Dakle, legenda ima funkciju da održi internu hijerarhiju između starije i mlađe dece što starijima ide na ruku. Sa druge strane, u shvatanju manje dece ova legenda igra neku vrstu inicijacijskog testa. Sama struktura, i dalje tročlana u skladu sa strukturom rittes de passage, sa aspekta vremenske koordinate ovde je nešto drugačija. Naime, deca od 7, 8 godina će se nebrojeno mnogo puta susretati sa palacom i ovom kućicom, već upućeni u legendu od strane starijih drugova i rođaka, ali će se tu zaustavljati. Neki hrabriji će, poštujući pravilo držanja figa, projuriti tuda i u jednom i u drugom smeru, pri odlasku i povratku kući. Prelazak deo puta ispred kućice u kojoj živi stara žena- što je ovde zapravo liminalna faza, i to bez držanja figa i palčeva, moguć će biti samo kada budu "veliki", tj. kada budu imali 11, 12, 13 godina. Dakle samo preliminarne faze ovde traje barem 2 godine.

Zatim, i prostorna koordinata preliminarne faze ovde zavisi od strane sa koje deca palacu prilaze. U šetnji od kuće, prostor preliminarne faze je deo puta do kućice, a postliminalne deo koji je iza. U povratku kući, situacija je obrnuta.

Interesantno je da će se samo preliminarne faze ponavljati više puta kroz duži vremenski period dok će se prolazak kroz liminalnu fazu i ulazak u postliminalnu fazu - doba odraslih- desiti samo jednom.

Sa slike br. 1. vidi se da je prostor gde se palac i kućica nalaze višestruko graničan. Već sam navela šta se sve nalazi desno i levo od palaca. Gornji put tj. magistrala, koji, iako deca do njega teško mogu doći, ipak jeste jako opasan zbog frekventnog saobraćaja. Sa donje, južne strane je more. Dakle, opasnosti ove oblasti, i bez legende i veštice, doprinosi njen realno prostorno granični položaj.

Pitanje koje se sa pravom nameće, s obzirom da se celom dužinom Donjeg put nalaze razni palaci, porušeni, obnovljeni, svaki je objekat ograničen sa gornje strane magistralom, a sa donje morem, jeste: Zašto se ova legenda vezuje upravo za ovu kućicu u sklopu ovog palaca? Upravo pozivajući se na udaljenost ove oblasti u odnosu na, da ih tako nazovemo, centre Krive ulice i Kamenarovića.³ Udaljenost od oko 500-600m, oronulost kuće i njena pozicioniranost između dve lepe građevine, usmerenost aktera legende na decu a ne na odrasle daju dovoljno razloga za povezanost legende upravo za ovaj palac.

Međutim, zašto se u legendi pominje samo stara žena, zašto uzima vodu iz mora i čisti put, zašto ne voli decu i želi da im naudi?... Odgovorima na ova pitanja donekle će biti potkrepljen i odgovor na prvo pitanje, a da bih odgovore dala i da bismo razumeli sadržaj legende i njenu slojevitost moramo se osvrnuti na širi kulturni, tradicijski i istorijski kontekst-diskurs ovog podneblja.

Najveći broj palaca u celom Bokokotorskom zalivu bili su vlasništvo poznatih, pomorskih kotorskih porodica. Sem po bogatstvu, članovi ovih porodica činili su najelitniji i najkulturniji društveni sloj Kotora, uticali su na njegov razvoj i modernizaciju te su svakako ušli i u istoriju. Poznate su mnoge porodice, na primer: Tripkovići, Grgurevići, Dabinovići, Viskovići, Stokuće, Vizin, Balović...Vlasnici dotičnog palaca su se dosta pre zemljotresa odselili za Hrvatsku a danas se zna samo da ga je nasledila ženska naslednica, kako navode sagovornici. Bilo kako bilo, palac je nesumnjivo pripadao bogatoj pomorskoj porodici.

Interesantno za našu legendu je i istorijski podatak da, pored brodivlasnika, članova pomorskih porodica i pripadnika pomorskog bratstva, a uz njegovo odobrenje, na pučinu se mogao otisnuti i pripadnik nižih klasa, u nadi za boljom zaradom. Još je bitna činjenica da su u prošlosti pomorska putovanja, tzv. vijađi, trajala po nekoliko godina, nekad i po 10, 15, pa i više godina.

Duboko u bokeškom folkloru, literaturi i materijalnoj kulturi, utkana je sudbina žena, majki, sestara pomoraca. Žene Boke su čekale, mlade se zavetovale mladim pomorcima, obećavale se i čekale ih da se vrate sa dalekih i vijađa dugih i po deset – petnaest pa i više godina: "...tada vidi da je Vuknin tromjesečni sin prvi put u plavom krugu ponad sebe vidio oca. Da je Stojnin jednogodišnji sin prvi put vidio oca. Domin

³ Ne treba zaboraviti da je reč o mestima koja čine prigradsko naselje Dobrota II, da su ta mesta jako mala te da se ne može govoriti o centru u savremenom urbanističkom značenju, ali se ipak može ograničiti neka vrsta jezgra

trogodišnji, Budnina sedmogodišnja mala. Nikuljina jednaestogodišnja. Dragin sin od petnaest ljeta. Vjekušin od dvadeset punih..."⁴

Čekajući, da prekrate vreme, one su plele, heklale, vezle i održavale porodicu, decu vaspitavale najbolje što su mogle. Sudbina mnogih žena započeta je, ali i skončana, u čekanju. I Jacinta Miović - Kunić, Peraštanka, prototip žene iz Boke, žena pomorca osuđena da čeka, prekraćivala je to čekanje vezući goblen punih 25 godina. Goblen je završila 1828. godine nedočekavši supruga. On se čuva u crkvi Gospe od Škrpijela na istoimenom peraškom ostrvu a izvezen je od Jacintine vlasi kose umesto konca. I kao što pisac kaže: " No što je Bokeška žena? Peršona čekalica? ". E u tim čekanjima nastala su i mnoga *čuda* poput Jacintinog goblena sa 700 uboda na centimetru kvadratnom što je više nego na najvećim svetskim remek delima. Kako je vezla goblen, lik Bogorodice sa malim Hristom, od svoje kose, jasno se prepoznaju delovi koje je vezla kao mlada ili kao ostarala.

Pored Jacintine priče, koja svakako nije jedina, već je uzeta kao prototip, bliža našoj legendi i po sadržaju i prostorno, jeste naširoko poznata legenda o Tre sorelle. Kaže se da su palac sagradile tri sestre zaljubljene u istog mornara i da su ga čekale sve do smrti. Kako je najstarija prva umrla, mlađe dve su joj zazidale prozor; potom je umrla srednja te joj je najmlađa zazidala prozor. Kada je poslednja od sestara umrla, čekajući svoju ljubav, nije imao ko da joj zazida prozor te je jedini ostao otvoren.

Širi kontekst – komparativni materijal

Pored užeg - lokalnog konteksta, valja se svakako osvrnuti na širi, svetskih razmera. Na Zapadu termin *haunted houses* sasvim jasno u svakodnevnom govoru upućuje na tzv. posednute kuće, u kojima, svakako pored trenutnih stanovnika, navodno žive i duhovi koji ukućanima remete svakodnevnicu, naročito noću. Ipak iz nekoliko primera koje ću ovde navesti videćemo da se ovaj materijal ipak više može koristiti za ukazivanje na **razlike** a manje na ukazivanje paralela i sličnosti sa našom legendom. S druge strane, akcenat u ovim primerima sa Zapada je uglavnom stavljen na same kuće kao **posednute objekte** ili pak na **utvrđivanje da li u njoj zaista postoje duhovi** od strane eksperata za oblast paranormalnog, dok se na dalje posledice i svrhu postojanja tih bića i analizu legendi retko koji tekst osvrće. Dalje, ostajem pri tome da će veliku

⁴ Nikola Malović, *Peraški vez*, Cid, Podgorica, 2001.

ulogu u samom nastanku ove vrste urbanih legendi i njihove efekte na stanovništvo imati upravo **kulturni i tradicijski kontekst**. U tom pogledu naredne primere uzimam kao **komparativne** samo **uslovno**.

Primer 1. Kuća u kojoj živi izvesna gđa. Kuk tvrdi da je posednuta duhom predhodnog vlasnika kuće koji je u njoj preminuo u krevetu pre 25 godina. Smatra se da je dotični imao neke veze sa ubistvom koje se u to vreme desilo u komšiluku. U stvari tvrdi se da je bio u vezi i sa žrtvom i sa ubicom. Kako laže gđa. Kuk mora da je bio jako potresen te je prosto legao na krevet u potkrovlju i umro. Međutim, gđa. tvrdi da je duh tog čoveka počeo da se kreće po kući već neko vreme. Prvo je primetila neke zvuke na tavanu, zatim je osećala kako je neko dodiruje kada bi ponekad bila sasvim sama. Dramatika se povećala upravo kada je videla njegove oči u mraku upravo u sobi gde ona spava. Od tada duh prosto vrši teror. Kreće se po kući po sopstvenoj volji, nekada obori po koji predmet, zalupi vrata, pokreće stolice ili pak ispušta čudne zvuke. Generalno je miran preko dana. U početku je mislila da možda halucinira ali veliki broj prijatelja i znatiželjnika koji su svraćali uverili su se u istinitost njenih tvrdnji. Kažu da su iskusili neprijatne nalete hladnog vazduha, da je jedan student samohipnozom čak komunicirao sa izvesnim "ujka Marvinom" koji im je svima poručio da se „nose“ iz te kuće. Čak je pokušao da se snimi filmski zapis ove pojave ali na kraju je na snimku iskrsao natpis OPASNO. Gospođa Kuk kaže da je shvatila da ne može da dokaže da duh u kući postoji ali da isto tako niko nije uspeo da utvrdi da ga nema...

S obzirom da su brojnije, prvo ću izložiti **razlike** ove legende u odnosu na našu. Za razliku od ovog primera u legendi iz Kotora niko nikad **nije video** duha-vešticu, niti je iko ikada zaista čuo ma kakve zvuke koji bi ukazivali da je neko - nešto u kućici. Uvek su na prozorima nabacane iste stolice od prepletenog pruća, vrata nikada nisu zatečena otvorena, ulica je uvek, sem posle kiše, bila suva... Bilo da ima ili nema duha ovde, on je jako tih neprimetan i zaista nikome, sem deci kroz legendu, ne pravi noćnu moru od života. Duha iz naše legende, čak i da postoji, niko nikada **nije ni čuo**. Iz kućice se ne čuju čudni zvuci, škripanje stolica i pomeranje nameštaja; već je rečeno da je stari nameštaj nabacan na prozorima uvek isti i uvek na istom mestu. **Sličnosti** bi bile da i jedna i druga pojava navodno postaju aktivne **noću**, a da su preko dana mirne. I još jedna paralela bi bila da je verovatno u oba slučaja reč o **duhovima predhodnih stanovnika tih kuća**. Na fotografskim snimcima ove kuće i palaca nema nikakvih anomalnih elemenata, niti ma kakvih poruka upozorenja.

Primer 2. U mestu Majminigaš, u kući Džozefa Galanta dešavao se niz čudnih pojava u periodu od 10 godina u nizu, od 1929. do 1939. godine. Među prvim događajima koji su ukazivali da duh postoji među njima je bio kada se pojavila u dvorištu, gde se deca igraju, mala žuta lopta koju deca nikako nisu mogla da uhvate. Uvek im je izmicala, kao da se lopta igrala sa njima. Lopta je konačno nestala u nekoj rupi i nije se više pojavila. Drugi ukaz da je kuća posednuta bio je neverovatan zvuk lomljave prozorskog stakla na spratu kuće koji je čulo više ljudi. kada su se popeli na sprat, svi prozori su bili u savršenom redu. Jednom prilikom se začuo ogroman bum sa tavanice. Čunak se uspravio i čuli su se jaki udarci. Gospođa Galant, kojoj je dosadilo više da se plaši, viknula je tom nekom, ili nečem, da je tako neće uplašiti. Ali su se udarci pojačali i postali skoro sablazni. Gospođa Galant veruje da je razbesnela duha, te je sa svoje dve kćeri odjurila u prodavnicu preko puta kuće koju su oni držali. Te noći Džozef je sanjao čoveka koji dolazi po njega u sobu i odvodi ga u podrum pričajući mu nešto na francuskom jeziku.

San se ponavljao više puta i svake večeri mu je isti taj čovek ukazivao da treba da kopa na nekom određenom mestu. Džozef je čak i obeležio to mesto ali, kako tvrdi nije kopao jer je imao pametnijih i prećih stvari. Od jednog momenta san se više nije ponavljao. Posle izvesnog vremena kada je gđa. Galant pratila decu na spavanje, začuo se strahovit jecaj kao da je neko u agoniji. Idućeg dana odlučili su da se pomole u crkvi za duha koji ih progoni, i da tako pomognu duhu da pronade svoj put do raja. Posle toga u kući se nikada više nije osećalo prisustvo duha u kući. Kasnih 30-tih godina kuća je izgorela do temelja. Porodica Galant se preselila odmah pored. Džozef je sa prijateljima posle dugo godina setivši se sna iz znatiželje počeo da otkopava na mestu gde mu je čovek iz sna ukazivao. Pronašli su ogromne, dugačke lance koji su vodili preko puta gde se nalazila prodavnica. Kako su voda i blato ispunili kopove, morali su napustiti istragu te tajna nikada nije otkrivena.

Ovde imamo pored pojave izvesnog duha koji svojim delovanjima plaši ukućane, i **san** i **glasove** i **čudne pokretne predmete** i **materijalni dokaz** da nešto postoji na šta je čovek iz sna ukazivao. Ništa od svega toga nije prisutno u legendi iz Kotora. Tu niko nikad **nije sanjao** san gde bi akter bila ova veštica i nešto bitno pokušavala da ukaže onome koji sanja. Nema svakako **nikakvog corpus delicti-ja** koji bi, uz san, ukazivao da je nadrealno biće zaista prisutno. Kao što smo kod primera br. 1 rekli nije bilo **ni pokreta ni zvukova**, a nisu se našli ni ma kakvi predmeti koji su se kretali sami od sebe i nestalali po potrebi...

Ovde nije poznat slučaj ni da je neko dete verovalo da je zaista razbesnelo duha – vešticu, s obzirom da su se **fige** držale i danju i noću, zlu netrebalo... Kad je reč o figama zapažamo da ma kakvih pokreta ili poza tela nema u legendi iz Majminigaša.

Primer 3. Blizu Tavitoka nalazi se farma koja se popularno naziva Down House. I pre adaptacije za življenje u njoj, važila je za drevno, staro mesto, posednuto duhovima. Porodica koja je tu živela tačno je znala vreme kada počinje aktivnost duhova i uvek su se trudili da odu u krevet pre tog perioda. Jednom se desilo da se dete razbolelo i da je od majke tražilo vodu po noći tražeći vodu sa dvorišne česme. Majka, prestravljena, ipak je želela da udovolji bolesnom detetu. Videla je senke i na kraju je osetila kako joj neko spušta ruku na rame. Uplašena, obratila se pojavi sa rečima: *Za ime Boga zašto me uznemiravaš?* Duh joj je odgovorio da je dobro što mu se žena tako obratila te da će tako ovo biti poslednji put da je na ovom svetu i da bi ju je u drugom slučaju povredio. Rekao joj je i da radi kako joj on kaže te je žena morala da pomeri česmu, gde je trebalo da se nadje zakopano blago. Tako je i bilo. Žena je poželela da uzme novac i uloži ga u farmu ali joj je duh rekao da ako je iko ikada povredi ili prisvoji ovo blago on će patiti zauvek. Potom joj je naredio da ide i odnese detetu vodu, koje je sada trebalo da je zdravo jer je majka pokazala veliku veru u Boga. Žena je jasno videla kako se ova figura pretvara u senku a potom u mali svetli oblak i nestaje.

Opet, u našoj legendi ne nailazimo **ni na čiji susret sa duhom** ili njegovim otelotvorenjem u ma kom obliku. Nikome se duh **nije obraćao** i nisu zapaženi **elementi verskog opredeljenja** kao bitni. **Nema** ni pomena o ma kavom **blagu**. Ideja o blagu, iako je u Kotoru reč o kući bogatih pomoraca ipak nema. Akcenat na blago svakako nije stavljen niti na ma čiju težnju za bogaćenjem tim blagom. Interesantno je da je se duh u legendi br. 3 javio majci deteta a naša legenda i njena akterka – veštica **nisu ni poznati roditeljima dece**. Jedina **paralela** je već standardno da su duhovi **aktivni noću**. Ovde nam se može učiniti da postoji sličnost u pogledu pojave **elementa vode**. Ipak, ovde se voda, tj. česma javlja samo kao **mesto ispod kojeg se krije blago**. U našoj legendi voda, i to **morska**, koristi se za **čišćenje puta i da se preko nje prenesu čini** koje će škoditi deci. U slučaju duha sa farme, i on će uticati na zdravlje deteta preko vode samo što će on ovo dete izlečiti, a u našem slučaju voda prenosi čini kobne po decu.

Primer 4. Interesantan je ovaj primer gde su ukućani bili ubeđeni da je njihova kuća posednuta duhovima. Dugogodišnji istraživač paranormalnog, Bendžamin Redford, je bio pozvan u kuću jedne porodice u okolini Njujorka. Ovaj primer, kako kaže i sam Bendžamin je interesantan kako za čitaoce tako i kao priručnik za nečija buduća istraživanja i utvrđivanja postojanja duhova. Nekoliko je elemenata na osnovu kojih je porodica jasno tvrdila i verovala da je kuća posednuta:

1. Suprug oseća jake udarce na nozi oko članka koji se stalno ponavljaju noću. Ako ne obrati pažnju na te udarce u nogu, duh navodno udara njegov krevet, kada bi ustao i upalio svetlo primetio bi udubljenje na krevetu jasnog obrisa da neko tu sedi ili je sedeo.
2. Najupečatljiviji su koraci koji se čuju noću na stepenicama kao da se neko penje gore-dole. S obzirom da supružnici spavaju u odvojenim sobama jer, Tom, suprug ima poremećaj sna i koristi izvestan aparat koji mu sa nekim cevčicama pomaže da zaspi, oni bi ustajao noću da vidi da li je to možda njegova žena ustala da ode eventualno do toaleta. Međutim, žena je spavala. Uz to oni konstantno čuju zvuke na spratu kao da neko pomera nameštaj a kad bi se popeli gore sve je stajalo na svome mestu.
3. Neko je ovom bračnom paru savetovao da napravi nekoliko foto snimaka hodnika, soba i uglova kuće ali po mraku, tvrdeći da će se na snimcima sigurno nešto neobično primetiti ako duh postoji. Na tri fotografije Monika i Tom su smatrali da se naziru čudni oblici, neke svetleće tačke i sablazan, neljudski odraz lica na površini stola.
4. Preko leta oni ponekad čuju čudnu muziku, kao da svira negde klavir, ali i kao da neko pušta heavy metal muziku. Niko od komšija nema klavir a ni niko ne sluša rado metal muziku jer su komšije uglavnom svi stariji ljudi. Tom i Monika su čak pokušali da snime na audio traci neke zvuke koji se čuju na stepeništu. Ništa se neuobičajeno nije snimilo do momenta kada se razanaje rečenica: "Ejtane, reći ću mu!" kao i nešto slično psećem lavežu. Tom je izbacio mogućnost prolaznika jer noću niko ne šeta pse po komšiluku. Ovo je bio i najubedljiviji dokaz da se i roditelji Monike uvere da im je kuća posednuta. Te noći su se iselili iz kuće, otišli su kod njenih roditelja i nisu se više vraćali u kuću.

5. Još jedan od interesantnih indikacija bila je Tomova tvrdnja da se domaće životinje plaše te kuće, naročito njegove sobe odakle uznemireno beži recimo mačka.
6. Par se žalio i na čudne hladne tačke u njihovom stanu i da se neke sobe ma koliko se grejale ne mogu dovoljno zagrejati.

Nakon nekoliko dana i noći detaljnih istraživanja i sprovođenja eksperimenata, Bendžamin je ipak utvrdio da duhova u kući nema. Inače ništa od prijavljenog nisu приметili ni bračni par niti Bendžamin tokom dana i noći istraživanja.

Naime:

1. Udaranja koja je Tom noću osećao na nozi su kombinacija njegove imaginacije i njegovog zdravstvenog stanja, s obzirom da pati od poremećaja sna. Isto važi i za udarce u krevet. To da je i njegova supruga jednom osetila isti udarac u nogu Bendžamin objašnjava sugestijom koja je moguća kod partnera.
2. Zvuci sa stepeništa su uzrokovani samom konstrukcijom i stanjem kuće, oni su uobičajeni zvuci materijala, plus u kombinaciji sa strahom i imaginacijom ili halucinacijama uslovljenim nesanicom, paru su, naročito Tomu, izgledali kao koraci duhova noću.
3. Fotografije koje su snimili, kada se pažljivije osmotre ne pokazuju ništa neobično ni paranormalno. Uglavnom se vide odsjaji bliceva o ogledala ili uglačane površi stolova i ostale vizuelne promene opet uzrokovane načinom fotografisanja.
4. Što se tiče audio snimka laveža psa, razgovora i metal muzike, koji su važili za najvažniji dokaz posednutosti kuće, Bendžamin je sproveo opsnažna istraživanja. Zaključio je da zvukovi sasvim sigurno dolaze izvan kuće. Zvuk sviranja klavira je i sam bio nasnimljen pa kao takav registrovan na snimku, te ništa ne znači tvrdnja para da niko od komšija nema klavir u kući. Sa druge strane lavež i razgovor je sasvim sigurno bio od prolaznika i šetača jer njih ipak ima noću po komšiluku.
5. Dalje, Tomova tvrdnja da se domaće životinje boje njihove kuće i da mačke odbijaju da uđu u njegovu sobu nisu održive, jer se Bendžamin sasvim lepo igrao sa njihovim mačkom.

Kako istraživač tvrdi, par je očito bio pod jakim uticajem savremenog **ghost-lore**-a ali je i velika mogućnost da su životnje odreagovale na uznemirenost gazda u tim trenucima.

6. Hladne oblasti u kući su jednostavno postojale tamo gde je bila loša izolacija. Potkrovlje je jako slabo izolovano te je prosto vuklo svu toplinu sa sprata koji je uglavnom dobro izolovan.

Sve ove koincidencije nisu uzrokovane traumom usled smrti nekog bližnjeg već uglavnom Tomovom promenom posla i njegovim poremećajem sna. U ovom primeru imamo kombinaciju, kako je autor teksta rekao, imaginacije porodice koja je pod uticajem ghost-lore-a i zdravstvenih problema supružnika koji su uticali i na suprugu na emotivnom planu. Ovde više imamo izmišljenu legendu od strane para koji je, zbog niza koincidencija bio ubeđen da im je kuća posednuta, i tako uklopili sopstveni sadržaj u poznatu folklornu formu hounted houses-a.

Razlike u odnosu na našu legendu su mnoge, slično kao i u odnosu na predhodne: u našoj legendi nema ukaza da su se čuli ma kakvi zvuci, na fotografijama nema paranormalnih oblika, ko god pored kućice prođe ne oseća ma kakve udarce u nogu ili ma šta slično, mačaka i pasa inače ima mnogo na Donjem putu i neretko se vidjaju oko kuće pa i na njenom krovu. Hladne oblasti ovde nisu nikakav izuzetak niti anomalija. Radi se o otvorenom prostoru, na samoj obali mora i temperatura je u skladu sa atmosferskim vremenskim prilikama. Možda bi jedina bitna **paralela** mogla da se uoči na dubljem psihološkom nivou, kada je reč o **transferu osećanja** a naročito strahova sa jedne osobe na drugu. Deca na Donjem putu su povezana ili drugarskim ili porodičnim vezama te se strah od veštice i sama legenda lako i brzo šire. Kao što je Tomova žena osećala udarce u nogu, kojih zapravo nije bilo, tako se javi opšta histerija među grupom dece koja moraju noću da protrče pored kućice.

ZAKLJUČAK

Vidimo da primer naše posednute kuće i duha nije usamljen. Ipak funkcija i određeni elementi su različiti. Posebnosti našeg primera doprinosi specifičan kontekst u kom postoji.

Samim tim što je ovako višeslojna, legenda je pogodna za analizu različitim naučnim metodama: **strukturalnom, funkcionalnom**, uočavanjem obrasca **obreda prelaza, komparativnim metodom**, pa čak su od koristi i elementi psihologije i **psihoanalize**. Brojne su **osnovne opozicije** u navedenoj legendi: svetlo-tama, dan-noć, staro-mlado, obnovljeno/novo-porušeno, čovek-mitsko biće/duh, tišina-galama... Pomoć u analizi dala je i činjenica višestruko **graničnog položaja** palaca i kućice kao i dovoljna udaljenost od kuća gde deca žive da izazove strah i ukaže na moguće opasnosti usmerenih na decu. Samim tim videli smo da legenda, između ostalog, ima i **ulogu da upozori** malu decu i zaustavi ih u naumu da se udalje isuviše od kuće.

Druga bitna **funkcija legende je inicijacijska**. Naime starija deca pored palaca, danju, noću prolaze bez figa, jurnjave i straha. A opet, upravo su oni koji su mladoj deci preneli legednu. Na taj način uviđamo da je legenda, ili prolazak pored kućice, svojevrsan **test odraslosti** kao i način **održavanja hijerarhije** između starije i mlađe dece.

Uspeli smo i da odgovorimo na pitanje zašto je akter naše legende upravo žena, zašto je stara i zašto želi da naudi deci. Odgovor leži u lokalnom, **boko-kotorskom kontekstu**, tj. njegovoj svojevrsnoj istoriji, privredi i kulturi. Rekli smo da su glavna zanimanja koja su obezbeđivala profit i ugled u prošlosti Kotora bili pomorstvo i trgovina. Međutim, isto tako, brod koji isplovi iz luke nije morao više nikada da se vrati. Mnoge žene su ostajale **udovice** rano a da nisu to ni znale, te su ceo svoj život provodile u **čekanju** voljenog da se vrati...

Uviđamo simboliku stare žene u našoj legendi koja, tj. čiji duh, izlazi noću do same obale mora, zahvata „komad mora“ u kofu i njime čisti put - koji morem posut sada simboliše put kojim se njen dragi nekada davno otisnuo na plovidbu. Kako mrzovoljna živi u odanoj tišini i mraku, tugujući i čekajući, dečija galama, ali i sama deca joj smetaju.

Ona je isfrustrirana, željna ljubavi i umorna od čekanja, izjedena crnim mislima i slutnjama na najgore; ima tendenciju da naudi upravo nevinim malim bićima koje nije dočekala da rodi...

Kako bi analiza bila uspešno dovedena do kraja bilo je potrebno osvrnuti se, pored lokalnog, i na širi geografsko-kulturno-istorijski kontekst. Ovde je nazvan zapadnim kontekstom. Fenomen posednutih kuća je opšte-svetski rasprostranjen. Ovde smo naveli četiri primera, a do brojnih je jednostavno doći preko interneta. Ovaj materijal je prevashodno korišćen kao komparativni ali u smislu uočavanja više **razlika** nego sličnosti.

Ukratko **sličnosti** svih se svodi na ideje da se aktivnost duhova oseća uglavnom noću, da su uglavnom neprijateljski nastrojeni prema živima, i da svest o njihovom postojanju izaziva strah kod stanovnika ili prolaznika kraj objekta gde su navodno nastanjeni. Jedino se u primeru br. 3 pominje voda ali opet u drugačijem kontekstu nego što je to slučaj u našoj legendi. Od nje će dete u ovom primeru ozdraviti, a u našoj legendi, voda zagađena činima donosi bolest i nesreću deci. U svim primerima se pominju neke hladne oblasti u kućama, zvukovi, poput pomeranja nameštaja, razbijanja prozorskih stakala, foto, audio i video zapisi koji navodno ukazuju na postojanje duhova... Interesantni su primeri i verovanja da se domaće životinje boje duhova te da beže iz posednutih kuća. Svega toga u našem primeru nema. Upravo su sve ove razlike ukazale još više na potrebu za što boljim poznavanjem lokalnih, domaćih prilika u kontekstu, u cilju uspeha u analizi urbanih legendi.

U legendi koju smo ovde obrađivali nema pomena o materijalnim dokazima postojanja duhova, niti ma kakvih čudnih predmeta, kao što je to slučaj u, recimo, komparativnom primeru legende pod brojem 2. Duha u Kotoru niko nikad nije video niti osetio njegovo prisustvo u smislu da ga je duh dodirivao, udarao ili mu se obratio rečima. U slučaju naše legende nije bilo nikakve intencije od strane dece da zaista utvrde da li duh postoji ili ne. U njihovim životima, duh je bio svakako nastanjen u kućici i trebalo ga se kloniti, naročito noću...

Svi ovi brojni i više slojni elementi, međusobno isprepletani, još u kombinaciji sa graničnim statusom ove kuće produkovali su ovakvom legendom koja je poznata među dečijom populacijom na Krivoj ulici i Kamenarovićima, i prenosi se već više od 20 godina.

SLIKE:

Sl. br. 1.

Gornji put - magistrala
Ul kućica Kamenarovići
Siguran put - čini - siguran put
Obnovljen plac – porušen plac – nova zgrada
more

Sl. br. 2.

Detinjstvo put ispred kućice zagađen činima ... svet odraslih
-II- test odraslosti detinjstvo ili svet odraslih
-II- -II- uz prolaz bez figa svet odraslih
-II- -II- prolaz sa figama i trčeci ... detinjstvo